

דְּבַרְוּ עַל לֵב יְרֵוּשָׁלַיִם

בירור הלכתי
לאיתור מיקום המקדש המדויק

אלקנה ליאור

תוכן

(תוכן עניינים מפורט בעמוד הבא)

1.....הקדמה

חלק א - "וְדַבַּר ה' מִירוּשָׁלַיִם"

בירור הלכתי של אורך האמה ההלכתית
מאיתור תוואי ת"ק על ת"ק אמה המקורי של הר הבית.

9.....פרק א: הגדרת אמת המקווה בראשונים

75.....פרק ב: אורך האמה מכותלי הר הבית

100.....נספחים לפרקים א-ב

חלק ב' - "יְהִי שְׁלוֹם בְּחֵילְךָ"

מהותו וצורתו והגדרותיו של החיל

119.....פרק ג: "שיתו לבכם לחילה" - מהות החיל וצורתו

חלק ג' - "שְׁלוֹה בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ"

בירור הלכתי לאיתור מדוייק של מקום המקדש

185.....פרק ד: גובה העזרה ומידותיה על פי הטופוגרפיה

214.....פרק ה: פענוח ושחזור הטופוגרפיה של השיפוע במערב העזרה מזמן הבית

239.....פרק ו: מיקום הלול שדרכו ירדו לבור הנסכים ביחס למקום המזבח

273.....נספח לפרקים ד-ו: גובה ומבנה ה'רמה' כיום ביחס לגובה העזרה מזמן הבית

275.....פרק ז: היחס לעדות ההיסטורית לגבי מקום המקדש

292.....פרק ח: מדידת המרחק למזרח, משער ניקנור או מעזרת נשים?

*

311.....מפות צבעוניות

תוכן עניינים מפורט

1..... הקדמה

חלק א - "ודבר ה' מירושלים"

בירור הלכתי של אורך האמה ההלכתית מאיתור תוואי ת"ק על ת"ק אמה המקורי של הר הבית

9..... פרק א: הגדרת אמת המקווה בראשונים

9..... מבוא ותקציר לפרק זה

יש ללמוד את שיעור האמה הבינונית מנושא בו הגדרתה וודאית - 9 | תקציר המהלך - 9 | הזהירות
ההלכתית המרובה הנדרשת במהלך הזה - 11 | שמירה על המנהגים - 12 | הבהרה - 12

13..... מחלוקת השיעורים - סקירה כללית

15..... אמת המקווה - אמת הזרוע או אמה הלכתית שהיא הלמ"מ?

17..... גובה האדם ושיעור ד' אמות שבת ואמות המקווה

מנחת ברוך: התוס' והרמב"ן נחלקו בעצם במח' הגרא"ח נאה והחזו"א - 20 | התשב"ץ סובר כרמב"ן
בעניין גובה האדם וא"כ אורך האמה גדול (כחזו"א) - 21 | המקור של תוס' שאמה בת שישה קצרה
יחסית (גרא"ח נאה) - 22

23..... שיטת המאירי: בני קהת נושאי הארון היו גבוהים מהממוצע

המאירי דוחה את הוכחת התוס' - 23 | מה היה גובה נושאי המזבח, וכיצד נשאו אותו, אם למדים
מנושאי הארון? - 23 | שיטת רש"י בגובה האדם הבינוני - 25

27..... המאירי: "גופו של אדם ג' אמות" הכוונה עד הכתף ובאמה בת חמישה

המאירי - המונח "גופו של אדם שלוש אמות" עד הכתף ובאמה של חמישה - 27 | דברי המאירי
מלמדים אותנו שני דברים מאד חשובים - 28 | מהיכן יכול היה המאירי ללמוד שג' אמות נמדדות
עד הכתף ולא עד הקרדק - 28 | לפי המאירי גובה האדם כולל ראשו הוא ג' א"ש של שש כרמב"ן - 29 |
מאירי: הגדרת האמה לגבי טבילת גופו של אדם היא אמה בת חמישה - 30

איך דעת המאירי שאמת מקוה בת חמישה היא, מתיישבת עם כל הנימוקים שהביאו את

31..... הראשונים האחרים לומר שהיא בת שישה?

שיטת המאירי צריכה ביאור מכמה היבטים - 31 | הסטייפלר: הכלל נאמר רק על שיעורים שבשורשם הם
שיעורי אורך - 32 | הראב"ן: לפי הירושלמי, התוספתא הגדירה את אמת מקווה - אמה בת חמישה - 33 |
התוספתא עצמה חילקה את האמה בת חמישה לשישה טפחים קטנים - 35

ביסוס ההבנה שכל עוד לא מדובר בשיעור שהוא הלמ"מ, סתם אמה היא דווקא אמת

35..... הזרוע

הרשב"א: אמה בת חמישה יכולה להיקרא בסתם במקרא בשם "אמה" - 35 | הרד"ק על הנביא יחזקאל
- אמה בת חמישה היא האמה הידועה - 35 | הרשב"א: שתי זרתות הן אמה בת חמישה - 36 | בשיטת
הרמב"ם: מרוחב הסיט עולה שתי זרתות הן אמה בת חמישה - 37 | רמב"ם: אמת הזרוע היא אמה
בת חמישה - 37 | רמב"ם ורשב"א: האמה במקרא בסתמא היא האמה בת חמישה - 38

39..... האמה בת חמישה חולקה ע"י חז"ל לשישה טפחים קטנים ול-24 גודלין צרים

רש"י בסוכה: באמה בת חמישה יש שישה טפחים קטנים - 39 | המהר"ם מרוטנבורג: גודל בזכותו - 39
| מערכת המושגים של האמה בת חמישה מקבילה למערכת של האמה בת שישה - 40 | אמה וטופח - 42
| סיכום ביניים בשיטת המאירי - 42

42..... ביאור סוגיית "שבו איש תחתיו", 4 אמות בשבת, לדעת המאירי

שבו איש תחתיו - 42 | ואמה (רביעית) לפשוט ידו - 44 | ניתן לבאר שזו גם כוונת השו"ע בסימן
שמט - 46

47..... ביאור דעת הראב"ן

הסתירה - 47 | התירוץ - 47 | פירוט החשבון - 47 | הקושי - הסתירה - 47 | מגמת התירוץ - 48 |
התירוץ - 49 | הרחבת ביאור התירוץ - 50 | נקודת החידוש בתירוץ הראב"ן - 51 | פירוט החשבון -
54 | דיוק החשבון ע"פ העיקרון של הראב"ן - 54 | קוביית הרביעית לפי הירושלמי, שהרום שלה
1.66 אצבעות בינוניות - 55 | קוביית הרביעית אילו הירושלמי היה רוצה לתת רום מדויק ולא מראש
לחומרא - 56 | קוביית הרביעית לפי ההבנה המקובלת בירושלמי שהרום הוא 1.866 אצבע בינונית: - 57

58..... העקרונות והפרטים בשיטת הראשונים שנקטו שאמת המקווה היא בת שישה

הפרט והעקרונות בשיטת הראב"ד והרמב"ן - 58 | התשב"ץ הוא הראשון שסבר שפרט זה הוא דבר
עקרוני - 60 | הריב"ש העניק הסבר לשיטת הרמב"ן - 60 | הפסיקה של השו"ע: אמת מקווה היא אמה
בת שישה - 61 | הקביעה שאמת מקווה היא בת שישה שנויה במחלוקת ראשונים - 62 | הגדרתה כאמה
בת חמישה ו'גופו' עד הכתף מאד מתיישבת בסוגיות הש"ס - 63

63..... דעת הרמב"ם בהגדרת האמה והאצבע לגבי מקוה

ביאור שיטת הרמב"ם באורך האמה והגודל הבינוני - 63 | הוכחה שהאצבע ביחס לטפח של כל אדם
איננה הגודל הבינוני - 68 | כלל נוסף: "אצבע שאמרו - אחד מארבעה בטפח של כל האדם" - 69 |
בשולי קושית הצל"ח - 72

75..... פרק ב: אורך האמה מכותלי הר הבית

75..... בירה תוכיח! סקירת הניסיונות שנעשו עד היום להוכחת אורך האמה מכותלי הר הבית

נקודת השינוי הדרמטית מהניסיונות שנעשו עד היום: זהו העיקרון ההלכתי לאיתור כותלי הר הבית
המקוריים - 76 | אי-חריגת ריבוע הר הבית מגבולות ההר הטבעיים - 78 | איתור מיקום הצלע המזרחית
והצפונית של ריבוע הת"ק - 81

82..... תוואי חומות הר הבית והטופוגרפיה של הר המוריה

גודל האמה המקסימלי על פי שיפולי הר המוריה - 82

84..... גודל האמה המינימלי על פי פסגת הר המוריה

קביעת המרחב המינימלי של ריבוע הת"ק צריכה לעמוד בשלושה תנאי סף - 84 | בחינת שיעורי האמה
היודעים לאור הנ"ל - 87 | התאמת האמה של 54.8 ס"מ לכותלי הר הבית - 89
איתור שער קיפנוס ואישוש שיעור האמה לפי רוחבו - 91 | מכח מנהג האמוראים יש לנהוג קדושת
מתנה לויה בכל האזורים של תוספת הורדוס - 93 | חשיבותו של הכותל המערבי של הורדוס גדולה
גם אם אינו על התוואי המקורי - 94

95..... מסורות הפסיקה בענין השיעורים

גם מסורת הפסיקה בדורות האחרונים היא ששיעורי נפח קטנים ואורך גדולים - 95 | לסיכום: מהלך
זה בסה"כ מחזיר את הפסיקה ההלכתית הנהוגה עטרה ליושנה! - 96

96..... **אמה בינונית, שזחקת ועציבה**

97..... **מסקנות**

שיעורי האמה העולים מפרקים אלו ומכל ספר זה (ברמת העיקרון עוד לא למעשה) - 97 | יישום שיעורי אמה אלו בהתאם למסורות הפסיקה - 98 | יישוב הסתירה של השיעורים - 99

100..... **נספחים לפרקים א-ב**

100..... **נספח 1: הרחבת איתור השערים לכל חמשת שערי הר הבית על התוואי המקורי**

איתור שרידי השער הצפוני של הר הבית שער טדי - 100 | שרידי שערי חולדה - 101 | שער שושן - 103 | עדות הכפתור ופרח בענין כותלי הר הבית ושערו - 104 | לפי ה'כפתור ופרח' - שער שושן נמצא בקצה הדרומי של השליש הצפוני של מתחם הר הבית - 104 | הכפתור ופרח נקט שכל הכתלים שלפניו לכל אורכם הם הכתלים הקדומים - 107 | נראה שכך נקט גם בפירוש הרא"ש למס' מידות - 109 | סיכום הוכחת גודל האמה מכותלי הר הבית ושער קיפנוס ומהדרהם - 110

111..... **נספח 2: כמה ראיות שהובאו לכך, שהטפח הקצר (7.8 ס"מ) הוא הטפח הבינוני, ודחייתן**

רוחב הגודל לפי 7 שְׁעוֹרוֹת, באילו שעורות מדד הרמב"ם? - 111 | נְקֵבֶת חִזְקִיָּהוּ (בשילוח) - 112 | המרחק בין הדיומדין - רוחב פרה - 112 | נְקֵבֶת הַקִּיבָּה כִּסְלַע - 113

חלק ב' - "יהי שלום בחילך"

מהותו וצורתו והגדרותיו של החיל

119..... **פרק ג: "שיתו לבכם לחילה" מהות החיל וצורתו**

119..... **מבוא**

פתיחה לנושא - 119 | שלושת ההסברים הקיימים בראשונים למהות צורת החיל - 119 | מטרת הפרק - 121 | הדגשה - 122

122..... **הצגת הסוגיה בפסחים: "בר שורא" שהיא "חומת החיל"**

הקושי בסוגיה - 123

124..... **שיטת התוי"ט**

פירוש התוי"ט - 124

125..... **שיטת רש"י**

פירוש רש"י על "בר שורא" - 125 | שיטת רש"י הכוללת על מהות החיל כפי העולה מכלל המקורות - 128 | שני סוגי חיל: חיל במפלס העזרה וחיל במפלס הר הבית והגדרותיהם - 130 | זו גם הבנת התפארת ישראל את החיל - 131

132..... **שיטת רבינו חננאל**

ביאור רבינו חננאל ל"בר שורא" בפסחים - 132 | ביסוס סברת שיטת רבינו חננאל שכל החיל המוגבה יכול להיקרא בשם עזרה - 134 | חתימת שיטת רבינו חננאל - 137

138..... **שיטת הערוך**

שיטת הערוך - 138 | ציור הערוך לחומת החיל - מוקשה מאד - 142

143..... שיטת הרמב"ם

פירוש הרמב"ם ל"בר שורא" בפירוש המשניות - 143 | פירוש הרמב"ם ב"ד החזקה ל"בר שורא" - 144 | ביאור רבי משה קאזיס בדעת הרמב"ם - 145 | לאור הבנה זו יש קושי גדול ברמב"ם - 146 | דעת הרמב"ם לגבי היסודות ההלכתיים העולים מסוגיית 'בר שורא' - 146 | הנימוקים המלמדים שבי"ד החזקה הרמב"ם הבין את צורת החיל כר"ח ורש"י - 148 | גרסתו הייחודית של הרמב"ם במשניות שלו - "החיל גבוה עשר אמות" - 150 | לפי הרמב"ם יש גם מקום שנקרא חיל שהוא רוחב שטח - 152 | ביאור המשנה במידות (פ"ב מ"ג) לאור ההבנה ברמב"ם שהיא אינה עוסקת בצד המזרחי (שלא כפירוש רש"י) - 153 | ביאור הרמב"ם לסוגיה ביומא (טז, א) הוא עוד יותר פשט מרש"י! - 155 | סיכום למהות החיל בדעת הרמב"ם - 157

159..... טבלה לסיכום שיטות הראשונים והפרשנות שלהם לכל אחד מהמקורות בהגדרת החיל

162..... שיטות ראשונים נוספות

שיטת המאירי - 162 | שיטת הכפתור ופרח - 163 | פירוש הרד"ק וראיה מפירושו להבנת הרמב"ם הנ"ל ב"ד החזקה - 165 | רבינו שמעיה - 167

167..... תיאור יוסף בן מתתיהו לחיל

מצד דרום - תיאור יוסף בן מתתיהו - 167 | חמש המדרגות שתיאר אותן יוסף בן מתתיהו - 171 | 14 המדרגות שמתאר יוסף בן מתתיהו - 173 | נתון חשוב נוסף העולה מתאור יוסף בן מתתיהו ל-19 המדרגות - 174 | הצד המערבי - 174 | המדרגות הדרומיות העתיקות שנראו בעבר מדרום ל'רמה' - 175 | אם כן מה פשרן? - 175 | חיל בגובה עזרת ישראל (הנמוכה מעזרת כהנים ב-2.5 אמות) - 176 | העקרונות שעל פיהם ניתן להגדיר מקום כחיל - 177

177..... יישום העקרונות בהתאם ל'רמה' שלפנינו ומיקום הסורג

בצד הדרומי - 177 | בצד הצפוני - 178 | בצד המזרחי - 179 | בצד המערבי - 179 | הסורג בבית שני ותפקידו ההלכתי - 180 | סיכום מהלך פרק זה - 182

חלק ג' - "שְׁלוֹה בְּאֶרְמוֹנֵיךְ"

בירור הלכתי לאיתור מדוייק של מקום המקדש

185..... פרק ד: גובה העזרה ומידותיה על פי הטופוגרפיה

רקע ועיקרון לביורר בהיקש שכלי - 186

186..... נתונים מציאותיים

הרחבה העליונה וסביבתה - 186 | פני הסלע ברחבה - 187 | פני הסלע במקומות נוספים ברחבה - 187 | נתוני הגבהים על פי מפת וילסון - 187 | נתוני הגבהים ממזרח ל'רמה' כיום ובזמן וילסון - 188 | גדר אבנים ("טרסה") ממזרח לרמה - 189

190..... נקודת המוצא לניתוח הממצאים המקובל

191..... נקודת המוצא לניתוח הממצאים בשיטתנו

191..... איתור מפלס עזרת נשים על סמך נתונים מזמן הבית

מפתן שער השלשלת - 191 | קשת וילסון - 192 | קשת רובינסון - 192 | משקוף שער ברקלי - 193 | תקרת בורות בדרום הצד המערבי - 193 | הקשת שמעל המעבר משער וורן - 193 | מצפון לדרום בצד המערבי הר הבית מישורי - אבל בשיפוע מאוד מתון - 194 | הפער בין עזרת נשים לעזרת

כהנים הוא עשר אמות - 194 | בזמן הבית מפלס עזרת נשים היה שווה למפלס הר הבית בצד המערבי ולאורך כל הצד הדרומי של העזרה - 195 | איתור מפלס עזרת נשים - 196 | הקושי האובייקטיבי לאיתור גובה מפלס פתח הנקב שבצאכרא - 197 | גובה שיא הצאכרא כיום: 743.7 או 744.5 ? - 198 | גובה פתח הנקב שבצאכרא מעל רצפת המעקה שסביבו - 200 | הפרכת ההנחה ששיא גובה הסלע בזמן הבית היה כגובה שיא הסלע שלפניו - 201 | המהפך הדרסטי בהתבוננות שלנו על הרחבה העליונה וסביבותיה כיום - 202 | ראשית, ההיגיון הפשוט מורה לזהות את הסלע והנקב כמעלות לאולם ולא דווקא כקודש הקדשים - 203

פערי המרחק והגובה מורים על זיהוי הנקב כסלע כנקב שהיה בצד קרן דרומית-מערבית של

205..... המזבח

פערי המרחקים והגבהים מהנקב כסלע לכותל עזרת נשים המזרחי - 205 | פער המרחק הקצר בין שתי קפיצות המפלס במזרח מעיד שאחת מהן אינה במקומה - 206 | קיר ה'רמה' המזרחי מתעתע - 207 | מדידת מרחק מדויקת מהנקב לטרסה שממזרח ל'רמה' - 209 | מדידה מהטרסה לנקב - 209 | מדידת פער גובה מדויק מהנקב לסלע שבמזרח הר הבית - 210 | הוכחה ישירה ממידות הבור – בגדר של סימן מובהק - 212 | סיכום - 212

פרק ה: פענוח ושחזור הטופוגרפיה של השיפוע במערב העזרה מזמן הבית.....214

214..... ה"קשיים" הטופוגרפיים שיש לכאורה בצד המערבי

שלושת הקשיים הטופוגרפיים מהצד המערבי המצריכים הסבר על פי השיטה שהוצגה לעיל - 214 | יישוב הקושי מכך שקצה העזרה במערב נמצא כיום במפלס נמוך - 215 | עיקרון: בכל מקום שיש במקדש מדרגות, הדבר נובע מעלייה של קרקע עולם - 216 | "דוד קידש את המקום ושלמה את הבניין של הרצפה" - 217 | טורנוסרופוס חרש את ההיכל - 218 | ההבדל בפענוח הטופוגרפיה מזמן הבית בין הצד המזרחי לצד המערבי - 218

219..... יישוב הקושי: היכן אבן השתייה שבלטה בקודש הקדשים

אבן השתייה בקודש הקדשים – שן סלע מהצאכרא מערבה - 219 | מה היה רוחבה של אותה "שן סלע"? - 221 | אין על השערה זו קושי מכמה סלעים שנמצאו בסביבה - 222 | "כי השתות יהרסון" – אבן השתייה נהרסה בחורבן השני - 223 | השיפוע המערבי של הר המוריה לאור שיטתנו - 223 | שחזור סביבת הפינה הדרומית-מערבית של העזרה: כותל החיל, המרחק בינו לבין כותל הר הבית המערבי, ואופן כיוון המדרגות משער קיפונוס המקורי למפלס הר הבית. - 224 | גדולים מעשה ידיהם של צדיקים - 226

227..... הרחבת ביאור הטופוגרפיה בצד המערבי

פרטי הבורות בצד המערבי - 227 | לדעת כמה חוקרים וכן "ירושלים בספרותנו" – המתלול בבור 24 מרמז על כותל החיל, שהמשיך להשערותם בקו זה דרומה - 227 | לענ"ד קו הסלע הזה המשיך רק צפונה אך לא המשיך בקו ישר דרומה - 228 | הנימוקים של מי ששלל את שיטת הרב גורן לא שייכים לגבי השיטה הזו - 230 | הניסיונות הקודמים לזיהוי הצאכרא כאזור המזבח - 232 | הטופוגרפיה אינה 'מוכחת' את זיהוי הסלע כקודש הקדשים, להיפך, זיהוי זה לא מחובר בשום נקודה לטופוגרפיה - 232 | חוסר ההתאמה בין זיהוי הסלע כקודש הקדשים לטופוגרפיה כפי ההבנה המקובלת עד היום - 232 | חוסר התאמת פני השטח לזיהוי הסלע כקודש הקדשים קיים גם אם המזהים כן ינקטו את גובהי המפלסים הנכון שהוכח כאן - 234 | לסיכום, ה"קושי" לכאורה מהטופוגרפיה במערב, נובע מהנחת יסוד בלתי נכונה - 236 | סיכום: - 238

פרק ו: מיקום הלול שדרכו ירדו לבור הנסכים ביחס למקום המזבח.....239

הקדמה - 239

239.....שיתין הוסיפו

שיתין הוסיפו – הסוגיה על פי רש"י והבנת ה"חזון איש" זצ"ל - 239 | "שתייה כאכילה" ההבדל בין בית ראשון לבית שני - 244 | "מזבח אדמה" – שיהא מחובר באדמה, שלא יבנו על גבי כיפין - 245 | מערכת ניקוז הדם - 246

247.....צורת המעלות לאולם

המעלות והרבדים לאולם – על פי פרשני המשנה - 247 | בשיטת הרמב"ם לא מוכרעת שאלת מידות רוחב הרבדים לאולם - 247 | פירוש הברטנורא והתפארת ישראל - 248 | החלוקה לרבדים קשורה ישירות לשיפוע הסלע - 249

251.....מיקום הלול שדרכו ירדו לבור הנסכים

היכן היה הלול יחסית למזבח? - 251 | גרסת הבבלי – בין כבש למזבח, למערבו של כבש - 251 | גרסת התוספתא – "בין האולם ולמזבח למערבו של כבש" - 253 | גרסת הירושלמי - 254 | ראיה נוספת מהתוס' שהלול יכול להיות במערב כלשונו "לרוח מערבית לצד קרן דרומית" - 255 | דעת הרמב"ם בעניין מיקום הלול - 255 | מדויק יותר לחלק בין ניקוז הדמים לניקוז היין - 256 | מיקום פתח הלול לפי החזו"א - 257

260.....ההתאמה בין המציאות לבין המקורות

תיאור הנקב והמערערה שמתחת הצאכרא - 260 | שרטוט דלמן - 260 | הטבלה המכסה את פתח הלול הנקב, שיפוע הסלע סביב הנקב והמתחייב מזה - 263 | שלילת אפשרות מיקום פתח הלול מדרום ליסוד הדרומי - 264 | מיקום פתח הלול ממערב ליסוד המערבי ובכיוון אסטרונומי - 264 | האפשרות הנכונה למיקום הנקב - 265 | נקבי השיתין הדקין עצמם נסתמו לגמרי במרוצת הדורות - 266 | מציאת ההתאמה בין הפרשנויות למעלות לאולם לבין המציאות - 267 | העזרה והמזבח צריכים להיות מכוונים לרוחות עולם - 268 | סיוע לאורך האמה בת שישה ולאורך האמה בת חמישה - 269 | אימות וחיווק לזיהוי הצאכרא כבין המזבח לאולם - 270 | לתשומת הלב המעיינים על כל אחד להסיק את מסקנותיו - 271 | סיכום - 272

273.....נספח לפרקים ד-ו: גובה ומבנה ה'רמה' כיום ביחס לגובה העזרה מזמן הבית

גובה ה'רמה' כיום בצד המזרחי - 273 | גובה ה'רמה' בצד המערבי - 274 | מבנה ה'רמה' ומרפוז כיפת הסלע - 274

275.....פרק ז: היחס לעדות ההיסטורית לגבי מקום המקדש

חרדת קודש בזיהוי המקדש - 275 | יש מסורת איתנה שהסלע הוא שריד ממקום המקדש עצמו והוא אבן השתייה - 276 | הגדרת המקום כקודש הקדשים אינה מופיעה בתיאור הדברים שנאמרו לעומר - 277 | הגדרת המקום כקודש הקדשים זו פרשנות מאוחרת למסורת שהסלע הוא אבן השתייה - 278 | צורתה של אבן השתייה לאור המקורות - 280 | הסברו של הרב גורן לביטוי אבן השתייה - 283 | חזונו הידע שנמסר סמוך לזמן הבית - 284 | האם העובדה שפוסקים מאוחרים מצטטים את הפרשנות הזו, מחזקת את ההבנה שזוהי המסורת? - 286 | תקציר ביאור המסורת הצרופה - 287

288.....עד אמצא מקום לד' - מסקנות וקווים להנהגה הראויה לעת עתה, לאורם

292.....פרק ח: מדידת המרחק למזרח, משער ניקנור או מעזרת נשים?

מבוא חשוב לדיון מהיכן נמדדים המרחקים למזרח: משער ניקנור או מחומת עזרת נשים? - 292

293....."רובו מן הדרום" – רוב של מה, ומהו הדרום?

הבנת התיו"ט ברישא של המשנה, שהר הבית מובנו כאן כל מחנה לוייה כולל עזרת נשים - 293 | פירוש הרא"ש: המשנה מתייחסת לשטח הבנוי - 294 | פירוש המאירי: המשנה עוסקת בשטח הפנוי שבהר הבית - 297 | פירוש שלטי הגיבורים - 298 | פירוש התיו"ט לסיפא של המשנה והסתירה הפנימית בפירושו - 299 | פירוש רבי משה קאזיס - 300

302.....דעת הרמב"ם

דעת הרמב"ם בפירוש המשניות - 301 | חשיבות הציור בכתי"ק של הרמב"ם - 304 | דעת הרמב"ם בי"ד החזקה - 305 | דקדוקים נוספים בלשון הרמב"ם - 307

308.....שיטות ראשונים נוספות

פירוש המהרי"ט - 308 | פירוש הכפתור ופרח - 308 | פירוש התפארת ישראל - 308 | שיטת רבנו חננאל - 309 | סיכום - 309

*

311.....מפות צבעוניות